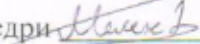

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Фізичний факультет
Кафедра астрофізики

Затверджено

На засіданні кафедри астрофізики
фізичного факультету ЛНУ імені Івана Франка
(протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.)

Завідувач кафедри Богдан МЕЛЕХ

Силабус з навчальної дисципліни
«Астрофізика компактних об'єктів»,
що викладається в межах ОНП «Теоретична фізика та астрофізика»
другого (магістерського) рівня вищої освіти для здобувачів
зі спеціальності 104 Фізика та астрономія

Львів 2023

Назва дисципліни	Астрофізика компактних об'єктів
Адреса викладання курсу	вул. Кирила і Мефодія 8, 79005, Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	фізичний факультет, кафедра астрофізики
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	Галузь знань — 10 Природничі науки, Спеціальність — 104 Фізика та астрономія
Викладачі дисципліни	Лектор: Ваврух М. В., професор кафедри астрофізики, докт. ф.-м. н.; лабораторні заняття проводить: проф. Ваврух М.В.
Контактна інформація викладачів	markiyan.vavrukh@lnu.edu.ua https://physics.lnu.edu.ua/employee/vavrukh-markiyan-vasylovych
Консультації з дисципліни відбуваються	Консультації в день проведення лекцій та лабораторних занять (за попередньою домовленістю).
Сторінка курсу	https://physics.lnu.edu.ua/course/astrofizyka-kompaktnykh-ob-ektiv
Інформація про дисципліну	Дисципліна «Астрофізика компактних об'єктів» є нормативною дисципліною в галузі знань 10 Природничі науки зі спеціальності 104 Фізика та астрономія для підготовки магістрів, яка викладається в 1 семестрі в обсязі 3 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Коротка анотація дисципліни	Дисципліна «Астрофізика компактних об'єктів» є дисципліною, в результаті вивчення якої студенти засвоюють інформацію про історію відкриття і дослідження компактних об'єктів в Галактиці, фізичні характеристики та спектральну класифікацію білих карликів, характеристики нейтронних зір та чорних дір, фізичні процеси, що відбуваються всередині компактних об'єктів, а також вивчають методи опису внутрішньої будови компактних об'єктів, побудову моделей, що використовуються для розрахунку їхніх характеристик, методи інтерпретації спостережуваних даних.
Мета та цілі дисципліни	Мета дисципліни — дати студентам поглиблені знання про теоретичні методи опису структури вироджених карликів, нейтронних зір і чорних дір, розрахунку їхніх характеристик та явищ, що відбуваються в компактних об'єктах, або в системах з їх участю. Завдання дисципліни полягає у підготовці студентів до участі у науковій роботі кафедри астрофізики, де проводяться дослідження компактних об'єктів, а також підготовці їх до виконання магістерських робіт за цією тематикою.
Література для вивчення дисципліни	Базова література: 1. Ваврух М. В., Смеречинський С. В., Тишко Н. Л. <i>Нові моделі в теорії структури вироджених карликів</i> . Львів: Вид-во “Растр-7”, 2018. 2. Shapiro S. L. <i>Black Holes, White Dwarfs and Neutron Stars</i> . Cornell University, Ithaca, New York, 1983. 3. Chandrasekhar S. <i>An Introduction to the Study of Stellar Structure</i> . Dover Publications, 2010. 4. James R. A. “The structure and stability of rotating gas masses.” <i>Astrophys. J.</i> 1964. Vol. 140. P. 552–582. 5. Vavrukh M., Smerechynskyi S., Tyshko N. “The inverse problem of the theory degenerate dwarfs.” <i>Astron. Rep.</i> 2011, Vol. 55, No 6. P. 505–524.

	<p>6. Vavruk M., Smerechynskyi S., Dzikovskyi D. “Consideration of the competing factors in the calculations of the characteristics of non-magnetic degenerate dwarfs.” <i>Ukr. J. Phys.</i> 2018. Vol. 63, No 9 . P. 777–789.</p> <p>7. Vavruk M., Dzikovskyi D., Smerechynsi S. “Inverse problem of white dwarfs theory with rapid axial rotation.” <i>Contrib. Astron. Observ. Scalnate Pleso.</i> 2022. Vol. 52, No 2. P. 25–43.</p> <p>Допоміжна література:</p> <p>1. Camenzind M. <i>Compact Objects in Astrophysics.</i> Berling; Heidelberg: Springer-Verlag, 2007.</p> <p>2. Tremblay P.-E., Bergeron P., Gianninas A. “An improved spectroscopic analysis of DA white dwarfs from the Sloan Digital Sky Survey Data Release 4.” <i>Astrophys. J.</i> 2011. Vol. 730. Article 128.</p> <p>Інформаційні ресурси:</p> <p>1. Астрономічний енциклопедичний словник. ГАО НАН України. ЛНУ імені Івана Франка, 2003. https://astro.lnu.edu.ua/astro/</p> <p>2. Bergeron P. A. Saffer R. A., Liebert J. “A spectroscopic determination of the mass distribution of DA white dwarfs.” <i>Astrophys. J.</i> 1992. Vol. 394. P. 228–247. https://articles.adsabs.harvard.edu/pdf/1992ApJ...394..228B</p>
Тривалість курсу	один семестр
Обсяг курсу	90 годин, з яких 32 години аудиторних занять, з них 16 годин лекцій, 16 годин лабораторних занять та 58 годин самостійної роботи.
Очікувані результати навчання	<p>У результаті вивчення даного курсу студент повинен мати такі ЗК та СК:</p> <p>ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК04. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології</p> <p>ЗК07. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.</p> <p>СК01. Здатність використовувати закони та принципи фізики та/або астрономії у поєднанні із потрібними математичними інструментами для опису природних явищ.</p> <p>СК02. Здатність формулювати, аналізувати та синтезувати рішення наукових проблем у галузі фізики та/або астрономії.</p> <p>СК05. Здатність сприймати новоздобуті знання у галузі фізики та астрономії та інтегрувати їх з уже наявними, а також самостійно опанувати знання та навички, необхідні для розв’язання складних задач і проблем у нових для себе деталізованих предметних галузях фізики та/або астрономії й дотичних до них міждисциплінарних областях.</p> <p>СК06. Здатність розробляти наукові та прикладні проекти, керувати ними та оцінювати їх на основі фактів.</p> <p>СК10. Здатність здійснювати наближену діагностику фізичних умов у різноманітних астрофізичних системах на основі результатів астрономічних спостережень.</p> <p>СК11. Здатність розуміти сучасні моделі різноманітних астрофізичних систем та вміти критично їх аналізувати на основі даних астрономічних спостережень.</p> <p>СК13. Здатність будувати спрощені моделі фізичних явищ та віднаходити аналогії для міждисциплінарних застосувань фізичних методів дослідження.</p>

	<p>та досягнути таких програмних <i>результатів навчання</i> (РН):</p> <p>РН01. Використовувати концептуальні та спеціалізовані знання і розуміння актуальних проблем і досягнень обраних напрямів сучасної теоретичної та експериментальної фізики та/або астрономії для розв’язання складних задач і практичних проблем.</p> <p>РН02. Проводити експериментальні та/або теоретичні дослідження з фізики та астрономії, аналізувати отримані результати в контексті існуючих теорій, робити аргументовані висновки (включаючи оцінювання ступеня невизначеності) та пропозиції щодо подальших досліджень.</p> <p>РН04. Обирати і використовувати відповідні методи обробки та аналізу даних фізичних та/або астрономічних досліджень і оцінювання їх достовірності.</p> <p>РН05. Здійснювати феноменологічний та теоретичний опис досліджуваних фізичних та/або астрономічних явищ, об’єктів і процесів.</p> <p>РН06. Обирати ефективні математичні методи та інформаційні технології та застосовувати їх для здійснення досліджень та/або інновацій у галузі фізики та/або астрономії.</p> <p>РН10. Відшуковувати інформацію і дані, необхідні розв’язання складних задач фізики та/або астрономії, використовуючи різні джерела, зокрема, наукові видання, наукові бази даних тощо, оцінювати та критично аналізувати отриману інформацію та дані.</p> <p>РН11. Застосовувати теорії, принципи і методи фізики та/або астрономії для розв’язання складних міждисциплінарних наукових і прикладних задач.</p> <p>РН13. Створювати фізичні, математичні і комп’ютерні моделі природних об’єктів та явищ, перевіряти їх адекватність, досліджувати їх для отримання нових висновків та поглиблення розуміння природи, аналізувати обмеження.</p> <p>РН15. Планувати наукові дослідження з урахуванням цілей та обмежень, обирати ефективні методи дослідження, робити обґрунтовані висновки, за результатами дослідження.</p> <p>РН16. Брати продуктивну участь у виконанні експериментальних та/або теоретичних досліджень у галузі фізики та астрономії.</p> <p>РН18. Розв’язувати задачі про рух природних та штучних об’єктів у гравітаційних полях та задачі про внутрішню будову зір.</p>
Ключові слова	Білі карлики, нейтронні зорі (пульсари), чорні діри; модель холодного карлика Фаулера–Чандрасекара; узагальнені моделі, багатозафазні моделі; обернена задача теорії вироджених карликів; вплив неповного виродження електронів, кулонівських взаємодій, осьового обертання, магнітних полів, ефектів ЗТВ; межа Чандрасекара і гранична маса карлика; крива “маса — радіус”; фомування карликів у ядрах субгігантів; спостережувані характеристики пульсарів; обертання і гравітаційне випромінювання пульсарів; діри Шварцшильда і Керра; акреція на компактні об’єкти.
Формат курсу	очний
Теми	Наведено у табл.1
Підсумковий контроль, форма	залік в кінці семестру
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують базових знань з дисциплін курсу загальної фізики та математичного аналізу, загальної астрономії та астрофізики, теорії диференціальних рівнянь.

Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	Презентації, лекції, дискусії, розв'язування задач, підготовка рефератів.
Необхідне обладнання	персональний комп'ютер, відкриті спеціальні комп'ютерні програми для моделювання, діагностики та візуалізації даних, операційна системи Linux, проектор.
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за таким співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • написання реферату на задану викладачем тему для кожного із змістовних модулів (ЗМ) : 25 (ЗМ 1) + 15 (ЗМ 2) = 40 балів. Розподіл балів зручніше подавати у відсотках від максимальної кількості балів, які можна отримати за відповідну роботу: 91–100% — реферат охоплює всі важливі аспекти обраної теми, матеріал викладено правильно (90%) + макс. 10% за акуратність оформлення, 51–90% — реферат охоплює всі важливі аспекти обраної теми, однак матеріал викладено неповно (якщо відсоток < 90%), 1–50% — реферат містить помилки, викладення неповне, 0% — робота не виконана, або виконана повністю неправильно; • контрольні роботи з двох ЗМ: 40 (ЗМ 1) + 20 (ЗМ 2) = 60 балів. Кожна контрольна містить два теоретичних питання, кожне з яких у першій роботі оцінюється за 20-бальною шкалою, відповідно до таких критеріїв: 20 — питання викладено правильно і повністю; 12–19 — повнота викладення недостатня; 1–11 — рівень володіння матеріалом дуже низький, або ж низький; 0 — студент повністю неправильно виклав питання, або ж зовсім не надав на нього відповіді; у другій роботі кожне з двох питань оцінюється за 10-бальною шкалою: 10 — питання викладено правильно і повністю; 6–9 — повнота викладення недостатня; 1–5 — рівень володіння матеріалом дуже низький, або ж низький; 0 — студент повністю неправильно виклав питання, або ж зовсім не надав на нього відповіді; <p>Підсумкова максимальна кількість балів — 100.</p> <p>Академічна доброчесність здобувачами вищої освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання. Списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій чи усній роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів обману.</p> <p>Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і лабораторні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків, визначених для виконання усіх видів робіт, передбачених курсом.</p> <p>Література. Усю літературу, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надано викладачами виключно в освітніх цілях без права її</p>

	<p>передавання третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали, набрані на лабораторних заняттях та контрольних роботах. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час заняття; недопустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних із навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання і т. ін.</p> <p>Жодні форми академічної недоброчесності не толеруються.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано після завершення курсу.

Таблиця 1

Схема дисципліни «Астрофізика компактних об'єктів»*

Тиж-день	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
Змістовий модуль 1			
1–4	Компактні об'єкти Всесвіту як кінцеві стадії еволюції зір. Елементарна теорія холодних вироджених карликів Фаулера–Чандрасекара. Література: Б1, Б2, Д1	Лекції — 4 год, лаб. заняття — 4 год, самостійна робота — 14 год.	4 тижні
5–8	Нові моделі в теорії структури вироджених карликів. Вплив осьового обертання карликів. Карлики зі швидким обертанням. Вплив неповного виродження електронної підсистеми. Вплив магнітних полів. Література: Б1, Б3–Б7, Д2	Лекції — 4 год, лаб. заняття — 3 год, контрольна робота — 1 год, самостійна робота — 14 год.	4 тижні
Змістовий модуль 2			
9–12	Вироджені ядра субгігантів та зір у подвійних системах. Нейтронні зорі. Література: Б2, Д1	Лекції — 4 год, лаб. заняття — 4 год, самостійна робота — 15 год.	4 тижні
13–16	Чорні діри як масивні компактні об'єкти Всесвіту. Акреція на компактні об'єкти. Література: Б2, Д1	Лекції — 4 год, лаб. заняття — 3 год, контрольна робота — 1 год, самостійна робота — 15 год.	4 тижні

* Поклики на літературу подано відповідно до переліку базової (Б) та допоміжної (Д) літератури.